

REBABNÂME'DE MEVLÂNÂ VE MEVLEVİLİK

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Fars Dili ve Gfdk{cv,"D¾nÄ o Ä
drvevis@atauni.edu.tr;
veyis0065@hotmail.com

Özet

*Bizim Mevlâna'mız dünyanın kutbu idi;
Gizli sırlar ona aşikâr idi.
Bu zamanda gelmedi onun gibi bir kimse, ilimde,
Ne yaradılışta ne ahlâkta ne de lütufta ve hilmde.
Amelde de tek idi âlemde;
Onun benzerini ne gördü ne de duydu bir kimse.
Onun gibi bir fakir, fakr dünyasına
Ne geldi ne de [fakr] nasip oldu ona.
Zatını anlatmak sığmaz dile;
O hâlde ağzı kapamalı bu söze.*

*Ne kim ol buyurdısa, anı kılun.
Tenri'den rahmetdür anun sözleri,
Körler okırsa, açıla gözleri.*

Farsça, Türkçe, Arapça ve hatta Rumca beyitleriyle hem Anadolu halkını hem de bölge halklarını ikaz ve irat eden, Mevlâna yolunu herkese anlatmaya çalışan Sultan Veled, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin büyük o lu olup, 25 Rebiyülahir 623 (24 Nisan 1226) tarihinde, imdiki Karaman vilayeti olan Larende'de doğdu ve 10 Recep 712'de (11 Kasım 1312) Konya'da vefat etmiştir. Babası gibi arif ve mutasavvıf, müderris ve vaiz olmakla birlikte, tekilatçı, girişken, sosyal yönü çok geni ; aynı zamanda Farsça, Arapça, Türkçe ve Rumca bilen ve bu dillerde şiirler kaleme alan; babasının adına Mevlevî tarikatını kurarak sistemli bir hale getiren ve bütün Anadolu'ya hatta dünyaya yayan bir mürit, bir mürit, aynı zamanda bir arif ve yazardır.

Manzum ve mensur eserlerinde çeşitli dinî ve tasavvufî konularla birlikte, Mevlâna, Mevlevî halifeleri ve Mevlevîliği de anlatmıştır. Bildiri konumuz olan Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili kısa, ama çok önemli bilgiler de vermiştir.

SULTAN VELED

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin büyük o ludur. 25 Rebiülâhir 623'de (24 Nisan 1226) imdiki Karaman vilayeti olan Larende'de dünyaya gelmiştir.¹

Adı Bahâeddin Muhammed Veled'dir. Ancak bazı kaynaklarda Bahâeddin Ahmed olarak da geçmektedir. Daha çok Sultan Veled adıyla tanınmış ve şiirlerinde Veled mahlasını kullanmıştır.

Babası, Mevlânâ Celâleddin Muhammed; annesi, Semerkantlı Lâlâ Celâleddin'in kızı Gevher Hatun'dur.

Sultan Veled, babasının mübarek kollarında uyuyarak büyüdü , ondan hiç ayrılmamıştır. On yaşına girince tekilatçı olunan bütün toplantı ve mahfillerde onun yanında oturmuştur. Çok küçük yaşlarda okuyup yazmaya başlamış ve ilkö renimini babasından almıştır. Gençliğinin ilk yıllarında babasından Hanefî fıkının büyük kitabı Hidâyet'i okumuş ; daha sonra babasının iste ği doğrultusunda kardeşi Alâeddin'le birlikte İmam'a girmiş ve oradaki hocalardan dersler almıştır. İmam'daki eğitimleriyle dinî ilimleri tam manâyla öğrenmiş ve bu alanda en üst seviyeye yükselmiştir. Fıkıh alanındaki bilgi ve yorumları Hanefî fukahası hakkında yazılan tabakât kitaplarında Mevlâna ile birlikte fukahaların me hurları arasında yer almıştır.

Her hususta babasına uymuş , sözünden hiç çıkmamış , onun yolunda yürümüş ve onun ö retleriyle tarikata intisap edip şeyhlerine, halifelerine bağ lanmıştır: Burhaneddin Muhammed

¹ Sultan Veled'in hayatı ve edebî kişiliği hakkındaki bilgiler, tarafımızdan yapılan araştırmadaki en güncel ve kapsamlı olanıdır. Geniş bilgi için bkz.: Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled ve Rebabnâme* (Ankara: Ankara Türk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum 1996, s. 57; Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled'in Hayatı ve Edebiyatı* (İstanbul 2009, XXXVII, 521-522; Veyis Değirmençay, *Sultan Veled'in Hayatı ve Edebiyatı* (Ankara: Ankara Türk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2009, s. 57.

i Tirmizî (ö. 638/1240), Mevlâna (ö. 672/1273) ems-i Tebrîzî (kaybolu u: 643/1246), eyh Selâhaddin (ö. 657/1258 veya 662/1263) ve Çelebi Hüsâmeddin (ö. 683/1284).

Sultan Veled, Çelebi Hüsâmeddin'den sonra babasını temsil etmeye başlamış ve Mevlâna zamanında bir nüve halinde bulunan; fakat henüz kurulmamış olan Mevlevîli'nin babası adına kurmaya, etrafa gönderdiği halifelerle bu mesleği yaymaya koyulmuş, yani bilfiil Mevlevîli'nin başına geçip önemli hizmetler de bulunmuştur. Ancak çok samimi bir zat olduğundan, kendisinin henüz olgunlaşmamış olduğunu hissetmiş yahut babasının yolunda gitmek lüzumunu duymuş ve her iki saikin tesiriyle eyh Kerîmeddin b. Bektemur'a tabi olmuştur; onun 690'da (1291) vefatından sonra, hem eklen hem manen halifelik görevini üstlenmiş ve vefatına kadar bu makamda kalmıştır.

Sultan Veled, Cumartesi günü, 86 yaşında Konya'da vefat etmiş ve babasının sağ tarafına defnedilmiştir. Sultan Veled'den sonra bu makama Çelebi Emir Ârif adıyla meşhurlu Celâleddin Feridun geçmiştir.

Sultan Veled, tekilatçı ve girişken bir yapıya sahiptir. Mevlâna'nın ideolojisini benimsemiştir; temkinli ve mantıklı bir şekilde ve özellikle zamanın icaplarını gözeterek, o ideolojiyi, esastan bazı feragatlerde de bulunarak sistemleştirmeye ve bir Mevlâna yolu, başka tarikatlardan ayrı bir Mevlevîlik tarikatı kurmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Nitekim daha Mevlâna hayatta iken ve Mevlâna istemediği halde, onun ricası üzerine, medresenin yanına bugünkü türbenin ve dergâhın nüvesi olan birkaç oda yapılmış ve medrese ile birlikte ona katılan bu birkaç oda, Mevlâna dergâhının nüvesi olmuştur. Sultan Veled'in tekilatçı karakteri, bu nüveyi bir dergâh haline getirerek ilk ve en mühim eserini meydana getirmiş ve bu şekilde Mevlâna âiklerinin merkezi kurulmuştur.

Sultan Veled, merasime başlı bir adamdır. Tarikatta yapılması gerekli bütün kuralları uygulamaya çalışmış; bu başlamada kırk gün halvette kalıp çile çıkarmış; birçok kerametler göstermiştir. Mevlevîli'nin en önemli ve tek simgesi olan ve Mevlâna'nın ems'ine başlanmasından sonra ortaya çıkan sema hayatı boyunca icra etmiş; sema meclislerine katılmış; halifelik döneminde ise bizzat kendisi, bu meclisleri idare etmiş ve onu birtakım kurallara başlamıştır. Nitekim bu ayinlerden birine kendi adına izafeten devr-i veledî denilmiştir.

Türkçe manzumeler yazarken, Farsça şiirlerinde olduğu gibi, Anadolu halkını ikaz ve irat ve Mevlâna yolunu herkese telkin maksadını gütmüştür. Eserlerinin büyük kısmını Farsça yazması, devrin edebî geleneklerinin bir neticesidir; fakat arada bir Türkçeye, Arapçaya ve hatta Rumcaya meyletmesi de Farsça anlamayan büyük bir çoğunluğu o telkinlerden uzak tutmamak endişesinden doğmuştur.

Sultan Veled, manzum ve mensur söylediği her sözü, babasının ağıyla söylemeye çalışmış ve onun yolunda gitmek için, kendisine, "Veled! Hep Mevlâna'nın ağıyla söyle; zira hürkişilerin seçimi budur. Ey Veled! Babanın izinde güzelce git; niçin kendine, amcana ve dayına başlanıyorsun? Her ahsın gölgesi kendisiyle gittiği gibi ey Veled, sen de babanın izinde git. Veled! Eğer var olmak istiyorsan, hemen şimdi babanın ağına yok ol. Veled! Arabî Mevlâna'nın kadehinden iç; kendinden geç ve o can mutribine güzelce kulak ver." ekinde telkinlerde bulunmuştur.

Sultan Veled, kendisine gelen her hâlin ve her şeyin babasından geldiğini; onun kendisine verdiği bilgi ve velilikten başka bilgisi ve veliliği olmadığını; ortaya attığı

bütün nükteleleri, cihanın kutbu babasından örendi ini, onun sayesinde kurtulu a erdi ini, islah eden oldu unu ve elçilik görevinde bulundu unu söyler.

Kendisini tamamen babasına, halifelerine ve onun yoluna adamı olan Sultan Veled, yazmış oldu u ilk mesnevisi Velednâme'siyle, bu hizmetlerini büyük ölçüde yerine getirmiş ve Mevlevî ve Mevlevî büyüklerini ebedile tirmiş tir. Bahâeddin Veled, Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî, ems-i Tebrîzî, Mevlâna ve Mevlevî halifelerinin, kendisinin çalı maları ve eserleri neticesinde, genç ve ihtiyar herkes tarafından tanındıklarını ve bu sayede, herkesin yeniden mürit oldu unu; hepsinin de ölmüş ken sözleriyle tekrar dirildi ini; daha önce anlaşılmayan sırların herkese malum oldu unu; onların hallerinin genç ve ihtiyar herkes tarafından anlaşıldı nı söyler.

Sultan Veled, her eyde oldu u gibi eserler yönünden de babasını takip etmiş , babasının divanının yarısı kadar bir divan; Mesnevi'sinin yarısı nispetinde, Velednâme, Rebabnâme ve nühânâme adlı üç mesnevi ve Fîhi Mâ Fih'inin tarzında Ma'ârif adlı bir eser yazmış tir.

Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili olarak, Velednâme'sindeki kadar olmasa da Rebabnâme ile nühânâme mesnevilerinde ve özellikle divanında azımsanmayacak derecede önemli bilgiler vermiş tir.

Rebabnâme

Çalı ma konusu olan Rebabnâme, Sultan Veled'in kendi ifadesine göre, bir dostunun ısrarı üzerine kaleme alınmış tir. Esere, "Rebabın a layıp inlemesinden a ka ait yüzlerce beyit nükteleler dinleyin." beytiyle başlandı ı ve rebab üzerine kuruldu u için bu ad verilmiş tir. 700 (1301) yılında Mevlânâ'nın Mesnevi'si, yani remel bahrinin fâilâtün, fâilâtün, fâilün (fâilât) vezninde ve ilk mesnevide oldu u gibi nazım ve nesir olarak Farsça kaleme alınmış tir. Bir mukaddime ve 105 balık veya makaleden oluşmaktadır; 8124 beyittir. Eserde ayrıca 162 Türkçe, 36 Arapça ve 22 Rumca beyit vardır.

Rebabnâme'de insanların Hak Teâlâ'nın emrine ve elçisinin sünnetine uygun olarak ya amaları için öğütler verilmiş ; Kur'an'ın ı ında çeşitli ibareler ve misaller getirilmiş ve tarikatla ilgili konular tekrar edilmiş tir. Ayrıca Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili önemli bilgiler de verilmiş tir. Bunlar a a ıda anlatılacaktır.

Eser, ilk olarak Ali Sultânî Gird Ferâmerzî tarafından yayımlanmış tir (Rebabnâme Sultan Veled, Tahran 1377 h .). Ayrıca tarafımızdan 1996'da Erzurum Atatürk Üniversitesi İktisadi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Sultan Veled ve Rebabnâme adıyla doktora çalı ması yapılmış ; ancak henüz yayımlanmamış tir.

Rebabnâme'de Mevlâna ve Mevlevîlik

ilk mesnevisindeki kadar olmasa da Rebabnâme'sinde de Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili bilgiler vermiş tir. Bunlar:

Rebabnâme'de Mevlânâ'nın rebabini anlatırken, "Rebabın a layıp inlemesinden a ka ait yüzlerce beyit nükteleler dinleyin." beytiyle başlandı ı ve rebab üzerine kuruldu u için bu ad verilmiş tir. 700 (1301) yılında Mevlânâ'nın Mesnevi'si, yani remel bahrinin fâilâtün, fâilâtün, fâilün (fâilât) vezninde ve ilk mesnevide oldu u gibi nazım ve nesir olarak Farsça kaleme alınmış tir. Bir mukaddime ve 105 balık veya makaleden oluşmaktadır; 8124 beyittir. Eserde ayrıca 162 Türkçe, 36 Arapça ve 22 Rumca beyit vardır.

Hüdâvendigâr Mevlânâ'nın -Allah, aziz sırrıyla bizi takdis etsin- Mesnevi'si vezninde çok okumaktan alı mı olan,

Dinle neyden nasıl ikâyet ediyor,

Ayrılıklardan hikâye ediyor.

Ve bu veznin mizaçlarına yerle mi ve kök salmı oldu u dostların dü üncelerine hürmet için de ba ka bir kitap telif etmeniz ümit edilir; çünkü söylemi oldu unuz her iir, o hazrete benzeme ve ona tabi olma yoluyla olmu tur; hem de bu vezinde bir kitap yazmak daha uygundur; zira tabi olma ve benzeme hususu bunda daha öz ve daha mükemmeldir." diye dua ve iltimasta bulunması ve "rebabın da Hz. Mevlâna'ya -Allah, aziz sırrıyla bizi takdis etsin- özgü ve onunla ilgili olması nedeniyle bu Mesnevi'ye rebap ile ba lanıp temel atıldı"² diyerek eserini babasının Mesnevi'si vezninde kaleme aldı nı anlatır ve Mevlâna'yı anar.

Ayrıca konu ba lıklarında Mevlâna'yı anarken veya ondan tazminde bulunurken

"Allah onun aziz sırrıyla bizi takdis etsin." ve ayrıca Seyyid Burhaneddin Muhakkık ve eyh Selahaddin'i anarken "Allah o ikisinin sırrıyla bizi kutsasın."³ gibi dua cümlelerine yer verir, özellikle babasını okuyucularına ve müritlerine tanıtıp över.

5. makalede "Bu dünya bayku ların yuvası ve meskenidir. Hak Teâlâ'yı burada bulmak mümkün de ildir. Bu nedenle Hakk'ı arayan, O'nu bu dünyada de il, o ebedî âlemde aramalıdır." ba lı mın son beyitlerinde ems-i Tebrîzî'den söz eder. ems'in, bu asırda bakı ıyla müritlere ku ların sırrını duyacak yüzlerce Süleyman [kula ı] ba ı ladı nı; sabahın Rabbi Allah Teâlâ'nın, gayretinden dolayı ezelden onu gizledi ini; Hak'tan ba ka kimsenin onu bilmedi ini söyler ve "Ne mutlu onu görene!" diyerek onu görenlerin mutlu kimseler olaca nı dile getirir. Ayrıca bütün dünya eyhlerinin onun kulu oldu unu ve onun ba ı ıyla o eyhlerin padi ah olduklarını söyler ve ems'i son derece yüceltip över.⁴

10. makalede arabın tesiri ve arap içenlerin durumunu anlatırken, okuyucusunun sözlerini daha iyi anlaması için babasının Mesnevi'sinden dört beyit tazminde bulunur.⁵

12. makalede yine konuyu anlatırken, Mevlâna'nın her eyi Allah'tan bilip görenlerden, velilerden ve velilerin sevgililerinden oldu unu söyler ve babasını över.⁶

14. makalede, Mevlâna'dan tazminde bulunurken, beyitleri aktarmadan önce, Mevlâna'nın büyük, kâmil ve bilge bir insan oldu unu söyler; ayrıca "Bu beyitleri burada tazmin ettim; bu mana halka açıklansın [istedim]." diyerek hem Mevlâna'yı över hem de

² De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 1; Sultan Veled, *Rebabnâme* (n r. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî), Tahran 1359 h ., s. 1-2. Not: Burada Mevlâna'dan tazmin edilenin Mesnevi'nin ilk beytinin fiilleri (ikâyet mî koned, hikâyet mî koned), **Nicholson neşrinde takdim tehir edilmiştir.** Bkz. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, *Mesnevî-i Ma'nevî* (tsh. Reynold Alleyne Nicholson), Tahran 1371 hş., I, 1; ancak Nicholson'ın İngilizce çevirisiyle birlikte yayımladığı baskıda fiiller Rebabnâme'deki gibidir; sadece birinci mısradaki "ez" edatı yerine "in" sıfatı kullanılmıştır. Bkz. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî* (tsh. Reynold Alleyne Nicholson), Tahran 1381 hş., I, 7.

³ Bkz. De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme* s. 1, 75, 94, 132, 151, 157, 172, 244.

⁴ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 14 (B. 29-31), 15 (B. 1). Not: Bu beyitler; Sultan Veled, *Rebabnâme* (n r. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî) baskısında yoktur.

⁵ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 24 (B. 15-20); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 40 (B. 17-22).

⁶ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 27 (B. 21); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 45 (B. 9).

sözlerinin daha anlamlı olması için babasının müritlerinden tazminde bulunduğunu dile getirir. Burada da Mesnevi'den beş beyit tazminde bulunur.⁷

16. makalede, yine anlattığı konunun içinde Mevlâna'yı örnek verir ve onu son derece över. Burada Mevlâna Leyla olur, kendisi Mecnun. Beyaz ve siyah devlere karşı mücadeleden Mevlâna Rüstem gibidir, savaşıyor, mücadele eder; çünkü onun gökyüzünde yüzlerce geniş yeri, sayısız melek ordusu vardır. Onun tahtı Arş'tur; levhanın üzerine kalemle her an binlerce çeşit yazı sayılamayacak kadar yazı yazmaktadır. O, sürekli bir olan Rabb'inin emrini yazmaktadır. Sekiz cennet ve yedi cehennem, onun önünde konmuş bir ayna gibidir. Cennet ehlinin cennetteki ve cehennem ehlinin duman içindeki şekli, iyi ve kötü, dost ve düşman, herkesin rütbesi o aynada görünür.⁸

34. makalede konunun içinde "Mevlâna'nın -Allah aziz sırrıyla bizi takdis etsin- buyurdıkları gibi..."⁹ diyerek Mevlâna'nın Dîvân-ı Kebîr'indeki bir gazelinden üç beyit tazminde bulunur. Ayrıca bu makalede hem *ems-i Tebrizî*'yi anar hem de *eyh Selâhaddin Zerkûb*'u. Aynı makalede farklı bir konuyu incilerken babasının Mesnevi'sinden bir beyit de tazmin eder.¹⁰ Aynı makalenin nazım kısmında konuyu biraz anlattıktan sonra babasının Mesnevi'sinden altı beyit tazminde bulunur, vahdeti yani velilerin bir olmaları konusunu babasından dinlemelerini övütler.¹¹

37. makalede Mevlâna ve *ems*'le ilgili olarak en ayrıntılı bilgiyi verir. Bunlar: Mevlâna'nın tanıtılması, *ems*'in ortaya çıkması, Mevlâna ile buluşmaları, Mevlâna'nın müritleri bırakarak *ems*'e bağlanması, Mevlâna'nın müritlerden uzaklaşması üzerine onların *ems*'e haset etmeleri, buna rağmen Mevlâna'nın *ems*'i övmeye devam etmesi; müritlerin hasetleri neticesinde bağı ve kerametten uzak kalmaları gibi kısa, ama çok önemli anlatımlardır.¹²

Sultan Veled, önce Mevlâna'yı tanıtır ve onu son derece över. Mevlâna, kendisine nazik sırların aynasıdır. Bu zamanda ilim, ahlak, yaratılış, lütuf ve rahmet bakımından onun gibi bir kimse gelmemiştir; amelde de tekdir, emsizedir. Onun gördüğü gibi bir kimse ne görmüş ne de iditiştir. Fakr âleminde onun gibi bir fakir gelmemiştir, elden tutulmuş da olmamıştır. Onun zatını anlatmak dilemişimdir.¹³

Sultan Veled, Mevlâna'yı tanıttıktan sonra *ems*'in Konya'ya gelişini ve onun kim olduğunu anlatır. *ems*, Mevlâna'nın zamanında ortaya çıkmış bir gönül sahibidir; büyük ve kâmil bir ahlaktır. Halk arasında lakabı *ems-i Tebrizî*'dir; ileriye gören, Nur'un 14. nuru,

⁷ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 30 (B. 5-12); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 49 (B. 10-10).

⁸ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 33 (B. 11-18); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 53 (B. 15-22).

⁹ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 75; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 120-121.

¹⁰ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121 (B. 11-11); Sultan Veled, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 19-26); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121 (B. 9-9).

¹¹ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 81-88; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 130-141.

¹² Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 84 (B. 31-33), 85 (B. 1); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121 (B. 11-11).

¹³ Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 76 (B. 5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 121 (B. 11-11).

Rabb'in sırrıdır. Dünyada Allah'ın ma uku ve yâridir; ezelden Allah'ın özel [kulu] ve sevgilisidir.¹⁵

ems, güzel yüzlüdür; dudakları, di leri ve ka ları mükemmeldir; gözleri nergis gibidir, baktı ı zaman ki iyi öldürecek derecede etkilidir; sefası ve zevki e sizdir; a zı inci gibi di lerle, sırlarla doludur, hürlere hayat ba ı lar. Tanrı, dünyada hiç bir göz görmesin diye onu gayretinden gizlemi tir.

Mevlâna, ems'le bulu up görü tükten sonra ona yüz tutar, ona â ık olur. ems Leyla, Mevlâna Mecnun olur. Onun olmadı ı yerde Mevlâna da olmaz. Onun cemali olmadı mı hiç ı ı ı olmaz Mevlâna'nın; gece gündüz hiç ayrılmaz ondan. Onunla sohbet etmekten, onun meclisinde bulunmaktan hiç usanmaz. Balık gibi onun denizinde ya ar. Canıgönülden daima ona kulluk eder.¹⁶

Müritler ve Konya halkı, Mevlâna ile ems arasındaki o samimiyeti ve sadakati, o sefayı ve vefayı, o co kuyu, evki ve muhabbeti görünce kıskançlıklarından kederlere batır, içten ems'i kınamaya ba larlar.¹⁷ Mevlâna'nın kendisi e siz bir mür itken, kendilerine göre, ne sözü belli ne de hâli, görü ehli dahi olmayan böyle baya ı, âsi bir adama hürmet etmesine, canıgönülden ona mürit olmasına a ırıp kalırlar ve "Acaba büyü mü yaptı da böyle ulu bir kimseyi kendisine ba ladı; büyü yapmı tır kesin; yoksa ne sebeple onunla dost oldu da bizimle dü man gibi? Biz, ems gelmeden önce, ezelden onunla birlikteydik, birlikte otururduk, arkada tık, dost ve nedim idik. imdi bizden yılandan kaçan adam gibi kaçıyor; daima onunla birlikte oturuyor, sırda oluyor. E er büyü yapmasaydı, bu ekilde bizi küçültür, onu yüceltir miydi?" diye kendi aralarında konu ur, mevcut duruma bir mana veremezler.¹⁸

Mevlâna, müritlerin bu sözlerine ra men açık ve gizli, ems'i övmeye devam eder; onsuz bir nefes dahi almaz, dünyada neyi varsa ona ba ı lar. Mevlâna'nın ems'e olan a kı gündün güne daha da artar. Mevlâna, ems'in olmadı ı yere bir adım dahi atmaz; çünkü onun hazinesinden her an yüzlerce çe it ba ı ve ihsan almaktadır; ondan her an türlü türlü, sayısız keramet görmektedir.¹⁹

Sultan Veled, halkın ems'in sahip oldu u hünerleri, Onun Hak'la yakınlı ının nasıl, ne ekilde oldu unu, Hak'tan gizli gizli neler elde etti ini görecek gözleri olmadı ını, bu yüzden böyle davrandıklarını söyler.²⁰

Sultan Veled, o devirde de büyüklerin oldu unu; ama küçükler gibi hakikatten habersiz olduklarını; Mevlâna'dan ba ka, o ünlü eyhlerden hiç birinin ems'i göremedi ini söyler; "çünkü Mevlâna i in ehliydi; onun cinsindendi, onun için onu gördü; o, kendisine ne dediyse,

¹⁵ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 3-5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 135 (B. 16-18).

¹⁶ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 6-14); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 135 (B. 19-20); 136 (B.1-7).

¹⁷ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 15-25); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 136 (B. 8-16); 137 (B. 1-2).

¹⁸ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 15-25); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 136 (B. 8-16); 137 (B. 1-2).

¹⁹ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 85 (B. 26-31); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 3-8).

²⁰ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 1-5); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 9-13).

onu Hak'tan bildi. Hakk'ı gördü; çünkü Hak'tan haberdardı; o dergâhın özel tercümanıydı” der ve zımnen Mevlâna'yı da över.²¹

Zamanın sultanı Mevlâna'nın söyledi i her ey halkın inkârını artırmı tır; çünkü onlar anadan kördüler; anadan kör olanın öyle bir ahy, öyle bir ahu, öyle bir dergâhı görmemesi, gören ki iyi asla üpheye dü üremez veya onların cahilce hareketleri kendisini cahil edemez. Mevlâna, o grubun cahilli inden haberdardı; o grubun cahilli iyle cahil olamazdı; çünkü o aslandı, sava eriydi. Aslan nasıl korkar kurtlardan; sava eri, nasıl korkar yüz çocuktan? Tilkiler nasıl aslan avlar? Yi itlikten uzak olan zayıf ve âciz insanlar, öyle sıcak havada buz gibi donar kalırlar. Binlerce de olsalar, bir ki i bile de illerdir; birlikte dü man kar ısında nasıl yirmi olabilirler? Topluluk, -tek bile olsa- o yi ittir. Binlerce zayıf ve âciz insan, o bir ki i gibi de ildir. Araplar, “Vâhidun ke'l-elf (bin gibi bir)” derler; ama o, hiç üphesiz yüz binlerdir. Yüzbinlerce kör aya baksa, yolu bir gören gibi olamaz; çünkü o görüyor, onlar göremiyorlar. Evet, akıllı insanlar bunu bilir, anlarlar.²²

Sultan Veled, bundan sonra Mevlâna'yı Musa peygambere, ems'i de Hızır'a benzetir ve Musa peygamberle Hızır arasında ya anan olaydan ibret alınmasını, Mevlâna ve ems arasındaki olayı da bu ba lamda de erlendirmeyi, ems'i Hızır gibi görüp ona ba lanmayı ö ütler.²³

40. makalede konuyu anlatırken “Nitekim Mevlâna, -Allah aziz ruhuyla bizi ta'adis etsin- öyle buyurmu tur.” diyerek babasının bir rubaisinin ilk beytini tazmin eder.²⁴

41. makalede, yine konunun gere i “Nitekim Mevlâna -Allah aziz ruhuyla bizi ta'adis etsin- öyle buyurmu tur.” diyerek babasının bir gazelinden iki beyit tazminde bulunur.²⁵

52. makalede yine Mevlâna'yı anar ve Mevlâna'nın eyh Selâhaddin hakkında söyledi i övgü dolu sözlerini aktarır. Mevlâna'ya göre; do ru, samimi ve olgun bir velinin hizmetine girilirse, mücahedesiz ve zahmetsiz asıl mü ahedeye ula ılabilir. Bu veli, eyh Selâhaddin'dir. eyh Selâhaddin, Rum kayseridir yani Anadolu'nun sultanıdır. E er bir ki i ona â ık olursa, Hay ve Kayyum olan Allah'la bir olur; o da Bâyezid gibi “Cübbemin altında Allah'tan ba kası yoktur.” der. eyh Selâhaddin, vuslat sultanıdır. Ki i, onun yanında ayrılıktan söz etmemelidir; aksi hâlde bu sözden mahrum kalır.

Sultan Veled, bu konuyla ilgili olarak Mevlâna'nın “Riyazet yoktur; bizim katımızda her ey lütuftur, ba ı tır.” sözlerini de aktarır.

54. makalede, Mevlâna'dan tazminde bulunmadan önce okuyucusuna canıgörmü den Mevlâna'ya yüz tutmasını ö ütler ve Mevlâna'yı sultan olarak tanıtp över. Mevlâna Mesnevi'sinden 10 beyit tazmin ettikten sonra yine onu ve sözlerini över. Ayrıca tazmin beyitlerinden sonra beyitlerin, anlattı ı konuya delil getirmek için alıntılandı ını söylemeye devamında babasının sırlarından nasip alabilmesi ve konuyu daha iyi anlayabilmesi için,

²¹ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 86 (B. 8-12); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 16-

Sultan Veled ve Rebabnâme, s. 86 (B. 13-23); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 137 (B. 17-

Rebabnâme, s. 88 (B. 4-22); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 140 (B. 13-

ki inin sır kula ını açıp onun sözlerini dinlemesi gerekti ini söyler; ancak bu ekilde ki i, tereddütten ve üpheden kurtulabilir, der. Sultan Veled, sözlerinin kadın ve erkek tüm insanların katında kabul görmesi için babasının sözlerini kanıt olarak getirdi ini yineler ve “[Allah’a] kavu anlar ve veliler de böyledir.” diyerek babasının velilerden, Allah’a kavu an erlerden oldu unu hatırlatır.²⁶

56. makalede Seyyid Burhaneddin Muhakkık’ın “Allah yolunun sonu ve bitimi var mıdır?” diye sorulan bir soruya verdi i cevabını aktarır ve eyhi anmı olur:

Seyyid Burhaneddin Muhakkık’a, “Allah yolunun sonu ve bitimi var mıdır?” diye sordular. O da cevaben “Yolun sonu vardır, fakat menzilin sonu ve bitimi yoktur, çünkü Allah’ın yolu sensin ve senin de varlı ından ve benli inden geçmen gerekir. Ancak Hakk’a ula tı ın vakit, ku kusuz onun bir sonu olur. Gerçek talep ve seyir, bulduktan sonradır; vuslat yolunun sonu yoktur. Kendinden geçmek olan birincisine seyrün il’allah yani Allah’a yolculuk; vuslattan sonra olan sonuncusuna da seyrün fi’llah yani Allah’ta yolculuk derler.” buyurdu.²⁷

58. makalede, konuyu i lerken “Mevlâna’nın -Allah aziz sırrıyla bizi takdis etsin- buyurdukları gibi...” diyerek tazmin beytine yer verir; bu ekilde hem kendi sözünü desteklemi hem de babasını övmü olur.²⁸

63. makalede, “Hakk’ın kuluna olan ba ı ı ezeli ve inayetidir; amel ve ibadet bahanedir...” konusunu i lerken de babasının Fîhi Mâ Fîh’inden “Mevlâna -Allah aziz sırrıyla bizleri takdis etsin- buyurmu lardır.” diyerek babasından alıntı yapar; daha sonra bu konuyu ayrıntılı bir ekilde nazma döker.²⁹ Ayrıca “Nitekim Mevlâna -Allah aziz sırrıyla bizleri takdis etsin- buyurmu lardır: nsano lu yüz binlerce amel ve mücahededen sonra Allah’a kavu tu u zaman gördü ki o ibadetler, kendisine gelen ihsanlar kar ısında bir hiçtir. Neticede bunun, kendisine amelinden de il bahtından [nasip] oldu u malum olur.” diyerek babasının mensur eserinden alıntı yapmı olur.³⁰

65. makalede, “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” hadisini izah ederken, kendi sözünü peki tirmek için yine Mevlâna’nın Dîvan-ı Kebîr’inden bir beyit tazmin eder.³¹

89. makalede, “Koku, menzile götürür [gidilecek yere rehberlik eder]. Nitekim kedi, etin kokusuyla ete ula ır. Koku alma duyusu olan kimse can kokusundan cana kavu ur.” konusunu i lerken “Mevlâna’nın -Allah aziz sırrıyla bizi takdis etsin- buyurdu u gibi...” diyerek, i ledi i konunun daha iyi anla ılması için babasının bir gazelinden iki beyit tazmin eder³² ve babasının bu konuyu son derece güzel anlattı ını dile getirir. Ayrıca Mevlâna’nın do rulukta ve samimiyette e siz olup büyüklerin haslar hası oldu unu bildirir.³³

²⁶ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 146 (B. 26-31), 147 (B. 1-11); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 231 (B. 19-21), 232 (B. 1-14).

²⁷ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 151-153; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 239-242.

²⁸ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 157; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 247-248.

²⁹ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 172-175; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 271-276.

³⁰ Mevlâna Celâleddin Muhammed, *Fîhi Mâ Fîh* (tsh. Bedî’uzzaman Fürûzanfer), Tahran 1348 h ., s. 52-59 (11. Bölüm).

³¹ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 178; Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 280.

³² De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 244 (B. 7-8); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 390 (B. 4-5).

³³ De irmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 246 (B. 12-20); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 393 (B. 9-20), 394 (B. 1-6).

yanında Süha yıldızı gibidir. ki âlemde de e i benzeri yoktur. Güzelli inin yanında övgüler hiciv gibidir; çünkü onun zâtı, korkunun da ümidinde de üstündedir.

Sultan Veled, Arapça beyitlerinde de Mevlâna'yı yücelterek över; hatta öyle yüceltir ki, Mevlâna peygamberlerin de önüne geçer, Tanrı'nın en seçkin elçisi, hatta Tanrı olur. Mevlâna, gizli güzeldir; karanlıkların aydınlı ıdır. Güne in ı ı ı ku luk vaktinde onunla parlar. Ar ve Ruh'u'l-emin ona hayran kalmı lardır. Zanları, kesin bilgiyi yaratan odur. Halka gelen ihsan, onun vücudu sayesinde gelir. O, nurun nurudur, büyük sırdır; do ru yolu gösteren odur. Topra mın tozuyla körler görür, bulutlar mutlu olur. Lütuf pınarlarıyla susuzluk gider. Mevlâna, Allah'ın ruhudur; nurudur. Onu bir an gören muradına erer; yakınlı ı onunla daha da yakınlı a döner.

Sultan Veled, Arapça beyitlerden sonra Farsça beyitlerinde de Mevlâna'yı övmeyi sürdürür. Tanrı'nın hitabını, Tanrı erlerinin sözlerini duyabilecek kula ı ve aklı Tanrı ve Tanrı erleri bah edebilir. Tanrı erlerinden biri de Mevlâna'dır. Meclis kurulmu tur; meclis Mevlâna'nın meclisidir. Sultan Veled ve müritler, onun toyunda [Tanrı] sakisi Mevlâna'dan arap içmekte ve o arapla her an kendilerinden geçmektedirler.

Bu arada Sultan Veled, Mevlâna'nın sırrından bir hisse alsınlar diye eseri Rebabnâme'yi babasının a kıyla yazdı mı söyler ve onu övmeyi sürdürür. Mevlâna, dünya ve ahiret padi ahıdır; ba ı , lütuf ve kar ılıksız ihsan onun sancaklarıdır. Fakir ve takva ehli onun beyanıyla hayat bulmu tur. Can ayı onun güne iyle ı ık saçmı , aydınlanmı tır. Hakk'ın sıfatları onun zâtıyla ortaya çıkmı tır. Hiç bir göz öyle bir yüzü görmemi tir. Onun güzel huyunun vasıfları kulaklarda dolup ta mı tır. Bedenler, onun ne esiyle sürekli raks etmektedir. Zâtı, Hakk'ın mazharıdır. Her gizli ey onunla güne gibi ortaya çıkmı tır.

Sultan Veled, yine Rebabnâme'sini tanıtır; onda Hak yolunun sırları oldu unu; nadide bir öz olup kabuk olmadı mı söyler ve eserini över. Rebabnâme'deki ö ütlerin, dostların gönüllerindeki dü ümlerin çözülmesi, ruhlara cila olması, cisimlere aydınlık vermesi; iksiriyle vücudun de i mesi, damlanın o cömertlik denizinde inci olması, canın o ihsanla baki kalması için söylendi ini dile getirir.

Makalenin Türkçe beyitlerinde ise; Mevlâna'nın, velilerin kutbu oldu unu, o ne buyurduysa, onu yapmak gerekti ini söyler; çünkü "onun sözleri Tanrı'dan rahmettir; onun sözlerini körler okursa gözleri açılır." der. Mevlâna gibisi dünyaya gelmemi tir. Mevlâna, güne tir, velilerin yıldızıdır; herkese nasip eri tirir. Allah, Mevlâna'ya verdi i ba ı ı kimseye vermemi tir. O, haslardandır; hasların ba ı ı ba kadır.

Sultan Veled, son olarak Mevlâna'yı kendi gözüyle görmek, Mevlâna'nın sırlarını kendisine sormak, kendisinden dinlemek gerekti ini ifade eder ve sözlerini bitirir.

Sultan Veled, "Hak erlerini tanımak, Hakk'ı tanımaktan daha zordur..." ba lıklı son makalede ise eseri Rebabnâme'yi Mevlâna'nın a kı ve methi üzerine söyledi i dile getirir.³⁹

Sonuç

Rebabnâme'de insanların Hak Teâlâ'nın emrine ve elçisinin sünnetine uygun olarak ya amaları için ö ütler verilmesi; Kur'an'ın ı ı nda çe itli ibareler ve misaller getirilip

³⁹ De ırmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, s. 297 (B. 9); Sultan Veled, *Rebabnâme*, s. 474 (Bu beyit dipnottadır ve ilk mısraın iki kelimesi eksiktir).

tarikatin gere i olan hususların tekrar edilmesi yanında Mevlâna ve Mevlevilik ile ilgili birtakım kısa, fakat çok önemli bilgilerin de yer aldığı görülmü tür.

ems-i Tebrîzî, Allah Teâlâ'nın, gayretinden dolayı ezelden kendisini gizledi i; Mevlâna'dan ba ka kimsenin kendisini göremedi i büyük velilerdendir.

Mevlâna, her eyi Allah'tan bilip gören, bütün sırlardan haberdar, büyüklerin haslar hası, din sultanı velilerden, kâmil eyhlerden biridir, hatta velilerin kutbudur.

eyh Selâhaddin de Anadolu'nun kayseri yani sultanıdır, vuslat sultanıdır.

Rebavnâme'de ayrıca ems'in ortaya çıkı ı, Mevlâna ile buluşması; Mevlâna'nın müritleri bırakarak ems'e ba lanması; müritlerin ems'e haset etmeleri; Mevlâna'nın ems'i övmeye devam etmesi; müritlerin hasetleri neticesinde ba ı ve kerametten uzak kalmaları gibi Velednâme'de ayrıntılı olarak anlatılan konular da özet hâlde verilmiştir.

Kaynaklar

De irmençay, Veyis, Sultan Veled ve Rebavnâme (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Doktora Tezi), Erzurum 1996.

-----, Sultan Veled'in Arapça iirleri, Erzurum 1996.

-----, "Sultan Veled", D A, stanbul 2009, XXXVII, 521-522.

-----, "Sultan Veled'in Hayatı Dü ünçesi ve Görü leri I", Mevlânâ Ara tırmaları (ed. Adnan Karaismailo lu), Ankara 2007, I, 69-83.

-----, "Sultan Veled'in Edebî Ki ili i ve Eserleri II", Mevlânâ Ara tırmaları (ed. Adnan Karaismailo lu), Ankara 2007, I, 84-95.

-----, "Sultan Veled'in Mevlâna'ya Methiyeleri", Ulusal Sempozyum, Tarihî Süreçte Mevlâna ve Eserleri, 8-10 Aralık 2011: Bildiriler, SÜ Mevlâna Ara tırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2014, s. 57-74.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Mesnevî ve erhi I-VI, stanbul 1985.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Belhî, Mesnevî-i Ma'nevî I-VI (tsh. Reynold Alleyne Nicholson), Tahran 1371 h .; Mesnevî-i Ma'nevî I-VI, Mesnevî-i Bûte, Tahran 1381 h .

-----, Kulliyât-ı Dîvân-ı ems I-II (tsh. Bedî'uzzaman Furûzanfer), Tahran 1374 h .

-----, Fîhi Mâ Fîh (tsh. Bedî'uzzaman Furûzanfer), Tahran 1348 h .

-----, Dîvân-ı Kebîr I-VII (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), Ankara 1992.

Sultan Veled, Velednâme (n r. Celâleddin Hü mâî), Tahran 1315 h .

-----, Nihâname (tsh. Muhammed Ali-yi Hızânedârlu), Tahran 1376 h .

-----, Mesnevî-i Ma'nevî (tsh. Abdülbâki Gölpınarlı), Ankara 1976.

-----, Mesnevî-i Ma'nevî (tsh. Abd Ferâmerzî), Tahran 1350 h .